

บทความปริทัศน์หนังสือ

มนุษย์อยุธยา: ประวัติศาสตร์สังคม จากข้าวปลา หยูกยา ตำรา SEX

ฐานยศ โล่ห์พัฒนานนท์ ¹

ก่อนจะมาถึง มนุษย์อยุธยา: ประวัติศาสตร์สังคม จากข้าวปลา หยูกยา ตำรา SEX กำพล จำปาพันธ์ ได้นำเสนองานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นที่รู้จักหลายฉบับ เช่น ข้าเจียง : กบฏไพร่ ขบวนการผู้มีบุญหลังสถาปนาพระราชอาณาจักรสยามล้านช้าง และ นาคยุดครุฑ : «ลาว» การเมืองในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย งานทุกฉบับของกำพล ประสบความสำเร็จในการเปิดโลกทัศน์ให้นักวิชาการและคนทั่วไป อาศัยความเชี่ยวชาญในการค้นคว้าวิจัยพร้อมวิธีวิเคราะห์ด้วยมุมมองแบบก้าวหน้า

มนุษย์อยุธยา : ประวัติศาสตร์สังคม จากข้าวปลา หยูกยา ตำรา SEX มุ่งเจาะโลกใบใหม่ของประวัติศาสตร์คล้ายกับงานฉบับก่อนหน้านี้ โดยกำพลพยายามเล่าความเป็นมนุษย์ของคนในอยุธยาผ่านเกร็ดทางวัฒนธรรมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ใช้ข้อมูลอันมีสีสันและไม่มีใครปรากฏในแหล่งความรู้กระแสหลัก กำพลเชื่อว่าประวัติศาสตร์ควรเป็นความรู้ที่น่ารื่นรมย์มากกว่าต้องฝืนจดจำ สารใน มนุษย์อยุธยา: ประวัติศาสตร์สังคม จากข้าวปลา หยูกยา ตำรา SEX จึงปลอดความจำเจแต่อุดมไป

1 นักวิจัยประจำสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ด้วยประวัติศาสตร์ใหม่ ๆ ทั้งง่ายแก่การทำความเข้าใจ

หากมองในภาพรวม หนังสือเล่มนี้นำเสนออยุธยาในฐานะแหล่งอารยธรรมสำคัญในอุษาคเนย์ คำอธิบายเกี่ยวกับความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ พัฒนาการของพุทธสังคม และปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมโพ้นทะเลช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจว่าทำไมอยุธยาจึงเป็นหนึ่งในย่านการค้าสมัยใหม่ยุคโบราณ สารในฉบับประกอบขึ้นมาจากความเป็นไปของราชอาณาจักรอยุธยา มีการผสมผสานเรื่องราวของราชสำนักและราษฎร แบ่งเนื้อหาทั้งหมดออกเป็น 5 บท เป็นการแบ่งตามแก่นความรู้ซึ่งกำพลรวบรวมมาจากเอกสาร/หลักฐานทั้งไทยและอังกฤษ ทักษะการเรียบเรียงบวกภาพประกอบจำนวนมากทำให้การเล่าประวัติศาสตร์ใน มนุษย์อยุธยา : ประวัติศาสตร์สังคม จากข้าวปลา หยูกยา ตำรา SEX เต็มไปด้วยอรรถรสความบันเทิงโดยไม่สูญเสียมาตรฐานวิชาการ

บทแรกว่าด้วยลักษณะทางกายภาพของชาวอยุธยา ใช้หลักฐานภาพวาดในประวัติศาสตร์เป็นแหล่งอ้างอิง ภาพกลุ่มหนึ่งมาจากวัดวาอารามในประเทศไทย อีกกลุ่มมาจากชาวตะวันตกที่เดินทางมาค้าขายกับอยุธยา ประกอบไปด้วยโปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ และฝรั่งเศส ในกรณีนี้ กำพลให้ความรู้নার่องเกี่ยวกับชาวตะวันตกทั้งสี่ชาติ ทำให้ทราบความสัมพันธ์ของชนในอุษาคเนย์กับผู้มาเยือน เช่น โปรตุเกสคือผู้รับจ้างรบในสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช หรือ ฮอลันดาคือชาติแรกที่อยุธยาลงทุนส่งคณะราชทูตไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีถึงยุโรป เป็นต้น

ในเชิงของการวิเคราะห์ร่างกายชาวอยุธยา กำพลให้ความสำคัญแก่หลักฐานภาพวาดโดยชาวฝรั่งเศส เนื่องจากมีการเก็บรายละเอียดอย่างตั้งใจ ภาพที่นำมาวิเคราะห์แบ่งออกเป็นพระบรมฉายาลักษณ์พระเจ้าแผ่นดิน ภาพขุนนาง ภาพพระสงฆ์ ภาพไพร่ และภาพสตรี ทั้งหมดเปิดทางไปสู่ข้อค้นพบหลายชุด เช่น กายภาพของชนชั้นกษัตริย์ไม่ได้ใหญ่โตอย่างในงานปั้นปัจจุบัน เพียงแต่ได้รูปร่างสมส่วนต่างจากร่างกายขนาดใหญ่ของทหาร ไพร่ และผู้ใช้แรงงานซึ่งถือเป็นร่างของอสุรในความเชื่อ

ยุคนั้น แม้พระวรกายต่างจากจินตนาการ อุปนิสัยของกษัตริย์บางพระองค์ก็นำพาให้
ราชอาณาจักรโดดเด่นในภูมิภาค

บทถัดมาสำรวจโรคภัยไข้เจ็บในหมู่ชาวอยุธยา ความน่าสนใจอยู่ที่คำอธิบาย
สายสัมพันธ์ระหว่างการแพทย์อยุธยากับกรีก เพราะมีการเปิดเผยข้อเท็จจริงว่าการ
แพทย์แผนพื้นเมืองหรือที่เรียกในกาลต่อมาว่า “แพทย์แผนไทย” พัฒนามาจาก
แพทย์กรีกโบราณโดยมีชาวอินเดียและมุสลิมทำหน้าที่เป็นสื่อกลางถ่ายทอด นี่เป็น
ข้อค้นพบซึ่งอยู่นอกเหนือความคาดหมายทั่วไป ขณะที่อิทธิพลแพทย์อินเดียและจีน
ก็พบได้ในวิถีรักษาของชาวอยุธยา ดังนั้นวิชาแพทย์จึงสะท้อนปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
ในพื้นที่เอเชียเหมือนที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เอเชียโบราณไม่ใช่พื้นที่ที่ต่างคนต่างอยู่โดย
สิ้นเชิง ทว่ามีการไหลบ่าทางวัฒนธรรม ความรู้ ควบคู่กับผู้คน นอกจากประเด็นข้าง
ต้น บทที่สองยังกล่าวถึงโรคภัยในแง่มุมต่าง ๆ ได้แก่ โรคของพระราชในอุษาคเนย์
ปริศนาเกี่ยวกับโรคห่า อิทธิพลของโรคห่าต่อการสถาปนากรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 1893
และความสำคัญของไข้ทรพิษต่อการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. 1997 ประเด็นเหล่านี้
ถูกเขียนขึ้นไม่ใช่เพื่อฉายภาพการดิ้นรนของชนพื้นเมืองเพียงอย่างเดียว แต่สร้างความ
เข้าใจใหม่เกี่ยวกับอยุธยา จากเดิมที่เห็นว่าอยุธยาเกิดและดำรงอยู่ได้ด้วยการแข่งขัน
ทางการเมือง อำนาจของโรคภัยก็ส่งผลต่อการปรับตัวของราชอาณาจักรในช่วงเวลา
สำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน

เมื่อมาถึงบทที่สาม กำพลให้น้ำหนักแก่ “ตำราพระโอสถพระนารายณ์” เหตุ
เพราะตำราดังกล่าวคือเครื่องบ่งบอกความเป็นเมืองทำนนานาชาติแห่งอุษาคเนย์
น่าสนใจที่คนทั่วไปมักมองว่าแพทย์แผนไทยมีความบริสุทธิ์และไม่ได้อิงองค์ความรู้
ตะวันตก แต่ในข้อเท็จจริงแพทย์แผนไทยพัฒนามาจากแพทย์ต่างชาติโดยอ้างอิง
ตำราพระโอสถพระนารายณ์เป็นส่วนมาก และตำราดังกล่าวได้มาจากการดัดแปลง
วิชาแพทย์โบราณซึ่งผสมผสานระหว่างกรีก อินเดีย จีน และตะวันตกสมัยใหม่ วิชา
แพทย์ผสมผสานแบบนี้ยังปรากฏร่องรอยในแพทย์แผนโบราณของพม่า มอญ ล้านนา
ล้านช้าง เขมร มาลายู และชวา จึงยากที่จะปฏิเสธให้วิชาแพทย์ผสมผสานเป็นมรดกของ

ชาติใดชาติหนึ่ง ทว่าคงสถานะภูมิปัญญาร่วมของทุกกลุ่มวัฒนธรรมในอุษาคเนย์ใน ส่วนของอยุธยาเอง ประมวลความในตำราตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช ความรู้ส่วนใหญ่มาจากคนสองกลุ่ม ได้แก่ บาทหลวงและแพทย์ประจำบริษั ทวิโอซีของฮอลันดา การก่อตั้งสถานพยาบาลตามแบบตะวันตกก็เกิดขึ้นมาก่อนจะ สูญสลายไปเพราะการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ทั้งหมดนี้ถูกอธิบายอย่างเป็นเรื่องราว พร้อม ๆ กับชี้ให้เห็นว่าตำราพระโอสถพระนารายณ์เป็นผลพวงของการเปิดกว้างทาง ความคิดและการเป็นแหล่งรวมพลของคนต่างวัฒนธรรม นี่คือนวัตกรรมที่ทำให้บทที่สาม เชื่อมโยงการแพทย์กับความเป็นเมืองท่านานาชาติ ส่วนสรุปท้ายบทดอกย้าว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้สร้างความเจริญทางการค้าพร้อมกับปรับมาตรฐานการแพทย์ ให้ทันโลกภายนอกมากขึ้น

บทที่สี่เข้าไปสู่เรื่องวัฒนธรรมอาหาร มีทั้งลักษณะอาหารและรายละเอียดการ กินอยู่ของคนในราชอาณาจักรรวมทั้งชาวอุษาคเนย์ทั่วไป เนื้อหาประจำบทมีความ หลากหลายและยังคงใช้วิธีเขียนเรียงง่ายชวนติดตาม บทที่สี่ครอบคลุมวัฒนธรรมการ กินอยู่กับการสร้างบ้านแปงเมือง อาหารหลักของชาวอยุธยา สินค้านำเข้าประเภท อาหาร อาหารพระราชทาน อาหารในการเดินทัพ สุราและอาหารในพิธีกรรมหรือ งานเลี้ยงฉลอง อาหารผิดบาป และหมากพลู/ยาสูบ รายการเหล่านี้ถูกนำเสนออย่าง เจาะลึกจนช่วยสร้างภาพจำใหม่ ๆ เกี่ยวกับชีวิตชาวอยุธยา

ความรู้เกี่ยวกับขนมปังคือตัวอย่างอันควรนำมากล่าวอ้าง เพราะเนื้อความใน บทที่สี่ทำให้เห็นว่าขนมปังยุคเก่ามีค่าประหนึ่งอาหารสากลสำหรับชาวอยุธยาอย่างไร แต่ความสากลในที่นี้ไม่ได้เริ่มจากชาวฝรั่งเศสอย่างที่อาจเข้าใจ แม้ขนมปังในภาษา ฝรั่งเศสคือ Le pain (เลอ แปง) ออกเสียงคล้ายคำว่า “ปัง” ในภาษาไทย รากความ รู้เกี่ยวกับขนมปังของชาวอยุธยา กลับมาจาก po (เปา) ของชาวโปรตุเกสซึ่งเป็น ชนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งรกรากอย่างเป็นทางการ คนอยุธยามีทักษะในการอบขนมปัง นับแต่นั้นมา ดอกย้าว่าความเปิดกว้างของอยุธยาทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ไม่เว้นกระทั่งเรื่องเล็กน้อยอย่างขนมปัง

สตรี อำนาจ และเพศสัมพันธ์ปรากฏในบทที่ห้า ทั้งสามเรื่องล้วนถูกมองข้าม ไม่มากก็น้อยในการศึกษาประวัติศาสตร์สมัยเก่า แต่บทที่ห้าสามารถนำมาบอกเล่า ได้ประเด็นส่วนสำคัญของชีวิตคนโบราณ เนื้อหาในบทนี้กล่าวถึงอิทธิพลของสตรีคนสำคัญ ได้แก่ นางแก้วผู้ค้าบัลลังก์ชาติไทย ท้าวศรีสุดาจันทร์กับความมัวหมองในประวัติศาสตร์ ท้าวศรีจุฬาลักษณ์ในบทบาทของผู้กลับตัวจากหญิงชั่วสู่กุลสตรีในวัฒนธรรมไทย และนางอสุตกับบทบาทการค้าของราชสำนัก เนื้อหาอีกหลายส่วนยังอธิบายเรื่องการแต่งงานข้ามวัฒนธรรมกับคตินิยมหลายภรรยาในสังคมอยุธยา

ประเด็นนำเสนอในบทที่ห้าทำให้เห็นว่าแม้สตรีในความเชื่ออยุธยามีค่าเท่ากับทรัพย์สินของบุรุษ สตรีบางขณะอาจเป็นผู้เล่นทางอำนาจได้เช่นกันขึ้นอยู่กับสถานการณ์ การผัดประเพณี รสนิยมทางเพศ รวมไปถึงความสัมพันธ์หญิง-ชายอันประหลาดก็เป็นส่วนหนึ่งของความเป็นไปในวิถีชาวบ้านและขุนนาง ความเชื่อกับความจริงจึงอาจไม่สอดคล้องกัน และหากยึดภาพประวัติศาสตร์ตามความเชื่อ ความรู้ที่ได้ก็จะเป็นเพียงมายาคติทางวิชาการ

ด้วยเหตุนี้ มนุษย์อยุธยา: ประวัติศาสตร์สังคม จากข้าวปลา หยูกยา ตำรา SEX ไม่เพียงเติมช่องว่างทางความรู้ให้แก่วงการประวัติศาสตร์ แต่ยังจำลองภาพของอยุธยาในฐานะพื้นที่สำคัญของอุษาคเนย์ มีพลวัตทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมจนอยู่แถวหน้าในเอเชีย หากเทียบกั้งงานเขียนอื่น ๆ จะพบว่าขอบเขตความรู้หลายอย่างในหนังสือถูกมองข้ามอยู่บ่อยครั้ง ส่งผลให้ภาพของอยุธยาถูกสร้างอย่างจำกัดทั้งในการรับรู้ทั่วไปและวัฒนธรรมประชานิยม

ไม่ว่าจะอย่างไร มนุษย์อยุธยา: ประวัติศาสตร์สังคม จากข้าวปลา หยูกยา ตำรา SEX สามารถตอบสนองต่อความต้องการรู้จักอยุธยาคล้อยหลังความนิยมละครเรื่อง บุพเพสันนิวาส ในต้นทศวรรษ 2560 เพราะอยุธยาสำหรับผู้ชมไม่ใช่พื้นที่ของการเสียเอกราชและกู้ชาติอย่างที่ท่องจำอีกต่อไป แต่รวมไปถึงการเป็นแหล่งอิทธิพลทางการค้าและวัฒนธรรมของภูมิภาค ไม่เว้นกระทั่งความเป็นมนุษย์ที่หาได้ยากจาก

เรื่องเล่าเกี่ยวกับอยุธยา เพราะเหตุนี้คำว่า “มนุษย์อยุธยา” จึงเด่นชัดในชื่อหนังสือ และแม้จะผ่านมาเนิ่นนานเพียงไร มนุษย์ในอยุธยาก็ยังคงซ่อนความมหัศจรรย์ให้โลก วิชาการได้ค้นคว้าต่อไป